

İKİ KARDEŞ MASALI¹ (3)

Prof. Dr. WALTER RUBEN

İki kardeş masalındaki, muhakkak eski olan hazine arama motifi yerine masalın sonunda, iyileşme ile ilgili hazine bulma motifi geçmiştir. Ama bu hazine bulma motifi ancak doğuda, Hindistan da, Kırgızlarda, doğu Avrupa'da, Balkanlar'da, Rusya'da ilh... görülür.² Bunun dışında çeşme motifi onun yerine geçmiştir.

Bu masalı Hint masalından (I) ve (Melik Şah müstesna) kör etmeyi ihtiva eden başka masallardan ayıran, iyi etmenin kendine has olan tarzıdır. Bunun nereden geldiği üzerinde münakaşa edilmektedir. Pek çok okumuş olan Wesselski, şimdiye kadar görülmüş en eski vesikayı 13. asrın bir Yahudi hikâyesinde buluyor³; fakat burada ancak üç şeytanın dinlenmesini ve fena mukallidi başka bir durumda, yani 'kör olma' sız olarak cezalandırılmış görüyoruz. Bir Yahudi ile bir pagan dillerinin hangisinin daha yüksek olduğu üzerinde kavga eder ve üç hakem çağırmaya karar verir. Üç defa şeytan görünür ve pagana hak verir. Bunu üzerine Yahudi pagana mal ve mülkünü vermeye mecbur olur. Fakat Yahudi gece üç şeytanın konuşmasını dinler ve nasıl anlatıldığını, imparatorun kızına, güç olan doğumunda nasıl yardım edilebileceğini, kuru bir çeşmenin nasıl akıtılabileceğini öğrenir. Böylece zenginleşir. Fakat pagan, fena bir mukallit sıfatıyla şeytanlar tarafından öldürülür.

Wesselski şu noktaya işaret etmiştir ki hayvanları yahut cinleri dinleme, bütün kıtalara ait birçok masalda geçer, Hint de çok eski zaman, hatta Budist' ten önceki zaman için tespit edilmiştir⁴. Fakat Hindistan'da eski metinlerde fena mukallidin cezalandırılması hiçbir zaman geçmez. Bu Yahudi hikâyesine benzer hikâyelere orta çağ Hint edebiyatında şahit oluyoruz, fakat bunların sonları başkadır. Wesselski şöyle netice çıkarıyor: O halde, 2 kardeş masalının Hindistan'da değil, ancak Ön Asya'da bu neviden tedavi ve cezalanma ile teçhiz edildiği ve bu şekilde Avrupa'ya geçtiği kabul edilmelidir.

Fakat son zamanlarda Çin de bir gezici masalı tam olarak ve birçok varyantları ile bulunmuştur: Burada, iki erkek kardeş mevzuu bahistir, birinin adı namuslu, ötekinin adı namussuzdur.⁵ (fakat burada namuslu, büyük kardeş, hâlbuki her yerde olduğu gibi Çin de dahi umumiyetle küçük kardeş kiskanç olan büyük kardeşten daha iyidir) Bu başlangıç, esasen Çinceye çevrilmiş olan 2 kardeş masalına çok benzemektedir. Fakat bundan sonra, tamamen 2 gezici masalı üslubunda devam etmektedir.

Yolda iki gezici, namuslunun yemeğini yer; namuslu, biraz sonra ötekinden yemeğinden biraz rica edince, o hiddetle namuslunun gözlerine vurup kör eder. Kör olan, bir ağaçta ayı, kurt

¹ Belleten No 20, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.

² Bolte-Polivka, 477: Motif C 5.

³ Mukayese ediniz: bizim II. Masalımız: Kör etme yerine kuyu.

⁴ Benfey I 370; Wesselski, Mittelalter 203: Penzer III 60 f; 164: Bloomfield.

⁵ W. Eberhard, Typen chinesischer Volksmärchen, FFC. 120 Helsinki 1937 No 28. Buna ilaveten zeyl. 1941.

ve tilkiyi dinler (bakınız, yukarıya) bir iyi olma vasıtasını (pınar suyunu) sonra, bir prensesin yardımına nasıl koşulabileceğini (bakınız, yukarıya) ve bir hazineyi nasıl bulabileceğini öğrenir. Böylece bahtiyar olur: fakat fena kardeşi, onu taklit ederken, gazaba gelen hayvanlar tarafından öldürülür.

Bu masalın ‘eski bir şekli’ olarak, ağaç cinlerinin kutsal bir ağacı kesmenin zorlukları hakkındaki konuşmalarını (kör etmesiz, 2 kardeşsiz, mukallitsiz) dinleme keyfiyetine işaret edilmiştir. Bu ‘eski şekle’, Çin de 4. asırda rastlanılır. Fakat bu, yalnız ‘dinlemeyi’ ihtiva ettiği gibi, bizim masalımızın doğrudan doğruya ‘eski şekli’ olmasında zaruret yoktur ve eğer bu kadar kısa bir eski şekil kabul edilecek olursa, muhteva bakımından bizim masalımıza çok daha yakın olan Japoncadaki şekil bu hususta daha uygundur⁶. Daha doğrusu, bu Çin varyantında, iki kardeş masalı ile iki gezici masalının mezci yahut bunların birinden ötekine geçişi kimse inkâr etmeyecektir.

Bu geçişin Çin’de vukua geldiğini kabul etmek gerek midir? Yoksa masal bu halinde Çin’e Hint’ten mi, yahut ön Doğudan mı gelmiştir? Türkistan da iki kardeş masalından iki gezici masalına geçiş vuku bulmuş mudur? Eğer öyle ise, geçiş şekli Çin’e, fakat yalnız ‘iki gezici’ şekli (3 kardeş masalı şekli gibi) garba yayılmış olabilir mi? Böyle olursa, Yahudi hikâyesi, içinde bazı şeyin değiştiği bir koldur. Fakat kıymeti şundadır ki, 13. asırdan olup, ön Doğuda, Türkistan da, belki de Hindistan da, kısaca Çin ile batı arasında, ortaçağın ilk zamanlarında vukua gelen geçişin farazi şeklini ifade eder.

Yahudi hikâyesine çok benzer bir başlangıca da 2 gezici masalının bazı varyantlarında, hem Hint’te, hem Avrupa da şahit olmaktadır. Sonra, her iki gezici arasında münakaşa edilen meseleler: Doğrulu mu, yoksa eğrilik mi⁷, adillik mi, adaletsizlik mi⁸ iyidir? Meseleleri mevzu bahistir. İyi adam, bahsi kaybeder ve gözleri oyulur, üç şahidin beklenmedik, makyavelist tarzdaki hükmü: Eğrilik tercihe şayandır.

Grek ve Hint safsatasında (*) bu mesele ortaya atılmakta ve düşmanlara ve fenalara karşı eğriliğin tercih edilmesi lazım geldiğine, binaenaleyh doğruluğun kayıtsız şartsız bir kıymet ifade etmediğine hükmedilmektedir⁹. Budistler bu gevşek, realist ahlakı tabii reddetmişlerdir¹⁰, fakat Hint masallarında, bilhassa buna benzer bir mesele: Minnetarlık yahut nankörlük meselesi böyle kötümser bir manada cevaplandırılmaktadır. (‘insanlar daima nankördürler’) Buradan da başlı başına bir masal tipi olarak Asya’ya ve Avrupa’ya geçmiştir¹¹.

Yahudi masalının Hint yahut Grek safsatacılığından tesir almış olup olmadığı meselesi şimdilik kesip atılacak durumda değildir. Avrupa’nın iki gezici masalının içine bu motifin ‘dinleme’ ve ‘kötü mukallidin cezalandırılması’ ile birlikte girmesiyle bu Yahudi hikâyesinin menşe olabileceğinden hakkiyle şüphe edilebilir, çünkü Yahudi hikâyesinde kör etme motifi

⁶ F. Rumpf, Japanische Volksmärchen, Jena 1938 No 51

⁷ Masal motifi No. 61

⁸ Krohn 68; Ha(*) Sophistik karşılığıdır. Bilgicilik de denebilir. (Mütercim)ndwörterbuch 605, Not 61

⁹Ruben, in Zeitschrift für Indologie und Iranistik VIII 1931, 96, Krihna 228

¹⁰ Chavannes No. 44

¹¹Ruben, Krishna 229. Radloff VI. 247. Benfey I, 413. Bolte-Polivka II, 420, masal tipi 455; Eberhard No. 45. Tibetanische Märchen S. 211 ff.

mevcut olmadığı gibi, bu hikâye yeni bir yaratma mahsulü olmaktan ziyade mevcut bir hikâyenin bir kolu olarak görünmektedir. Avrupa'nın iki kardeş masalındaki bu safsatacı başlangıç, kör etme ve dinleme ile birlikte olmak üzere, Hint'te olduğu gibi Avrupa'da da ancak yeni diye tespit edildiğinden, ama Hint'te bu motifler, yalnız ve bu son bağlantı ile beraber olmamak üzere, çok eski olarak tespit edildiğinden, bu masal tipine olan bağlantıyı (Fin mektebi ile birlikte) Hint'ten iştikaka meyledilmektedir. Bu masalın (Finlerce kabul edildiği gibi) Hint'te, iki kardeş masalından daha eski olması mümkündür; fakat bunun kesin olarak ispatı bugüne kadar kabil olmamıştır. Elimizde, iki başlangıçlı ve iki sonlu kör etme merkezi motifi var. Herhalde, Fin mektebi de masalın başındaki bu safsatacı iddiayı 155 numaralı masal tipinden nispeten yeni bir zamanda alınmış bir şey addetmektedir¹². Her ne kadar Finler, sonu, dinlemekle iyi olmadığı ve fena mukallidin cezalandırılmasını 'halk masalının destanî kanunlarından ötürü'¹³ masalın Buddhist masaldan önce mevcut, ilk şekli olarak ileri sürüyorlarsa da buna karşı Wesselski, bu gibi estetik mülahazaların afakî değil, ancak enfüsi burhan mahiyetinde olduklarına işaret etmektedir¹⁴ (75). Bizim Kunāla efsanesine işaretlerimiz de Wesselski'nin itirazına kuvvet vermektedir: ne Budist 2 kardeş masalında, ne 3 kardeş masalının Türkistan varyantında, ne de sahte nişanlı masalının doğu varyantlarındaki tersine çevirmelerde hele fena ana masalının varyantlarından sarfinazar (fakat yukarıya bakınız: Melik Şah) dinleme ilh... vardır. İyi eden kâh nişanlı kız, kâh pınar suyu getiren aslan gibi bir hayvandır, kâh pınarı bildiren bir velidir yahut ta iyileşme, kaybolan gözlerin geriye satın alınmasıyla vaki olur. Demek ki hiç olmazsa şu denebilir: hayvanları dinleme motifi olmaksızın kör olma, Budist masaldan çıkıp birçok masal tiplerine girerek uzun mesafelere yayılmıştır. Tabiidir ki bu keyfiyet eski Hint'te, hayvanları dinleme ile birlikte kör olma motifinin henüz mevcut olamayacağını ispat etmez. Finlerin faraziyeleri bugüne kadar ne sağlam olarak ispat edilebilmekte ne de çürütülebilmektedir. Kesin hükümler verdirecek malzemeyi beklemek gerekiyor. Bugün ancak şu kadar söylenebilir ki, bu gibi Budist'ten önce bir masalın mevcudiyetini kabule zaruret yoktur. Şimdiye kadarki mütalaaların bize öğrettiği, motiflerin bir masal tipinden diğerine geçmiş olmasıdır.

¹² Krohn 69.

¹³ Aynı 71

¹⁴ Theorie 159.